

biblioteka **BALKANON #6**

KIKLOP
Ranko Marinković

Copyright @ Naslednici Ranka Marinkovića posredstvom Hrvatske autorske
agencije (HAA)

Copyright @ ovog izdanja Kontrast izdavaštvo, 2024

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Isailović

Urednik izdanja:
Vladan Bajčeta

Pogovor:
Vladan Bajčeta

Lektura i korektura:
Tamara Sokić

Dizajn korica:
Slavimir Stojanović Futro

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

RANKO MARINKOVIĆ

KIKLOP

Priredio
Vladan Bajčeta

KONTRAST
Beograd, 2024.

UVODNA REČ

Jedan beogradski aforizam kaže da je „najbolji roman Miroslava Krleže *Kiklop* Ranka Marinkovića”. Time je duhovito iskazana suma ovdašnjeg odnosa prema piscu u vječitoj sjenci hrvatskog književnog boga Frica.

Kiklop je premijerno i objavljen u Beogradu 1965. godine u Prosveti, i to na ćirilici. Prema nekim svjedočanstvima upravo jer u Zagrebu, kako je isticao sam Marinković, inače veliki poštovalac lika i djela Miroslava Krleže, ništa nije moglo nesmetano rasti ispod njegovog literarnog hrasta. Roman je dočekan sa nepodijeljenom naklonošću publike i kritike, o čemu svjedoči i jednoglasno dodijeljena Ninova nagrada za roman godine. U žiriju su bili najznačajniji ondašnji književni kritičari: Miloš I. Bandić, Velibor Gligorić, Borislav Mihajlović Mihiz, Muharem Pervić, Eli Finci i Petar Džadžić. Na pedesetu godišnjicu ovog prestižnog priznanja (pokrenutog 1954) sačinjen je, prema anketi velikog broja nekadašnjih članova žirija, izbor od deset najboljih nagrađenih romana, među koje se suvereno svrstao i *Kiklop*. Tako se u koizdavaštvu nekada uticajnog nedeljnika i Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva 2004. godine pojavila reprezentativna edicija od deset izabраниh naslova, u kojoj je kao šesti tom štampan *Kiklop*. Stoga je najprirodnija stvar da Marinkovićevo remek-djelo, ravno dvadeset godina nakon toga, ponovo izađe pred beogradsku i srpsku publiku, kako bi i nove generacije imale priliku da se upoznaju sa romanom koji predstavlja jedan od samih vrhova proze publikovane u prestonici posleratne Jugoslavije.*

* I prvu temeljniju akademsku recepciju Marinkovićev opus dobija u Beogradu, knjigom *Postupak karnevalizacije* Radivoja Mikića iz 1988, za kojom će u Zagrebu tek 2005. godine uslijediti monografska studija *Oko Kiklopa* Morane Čale. O Marinkovićevom povoljnom statusu u srpskoj sredini govori i činjenica da je pisac član SANU već od 1968, a JAZU (HAZU) od 1983. godine.

Obimom skromni opus Ranka Marinkovića (šest knjiga sabranih djela za osamdeset i osam godina života) nije znak nikakve piščeve lijenosti ili neproduktivnosti, već izraz vrhunske stvaralačke mjere. Marinković je napisao *malo*, ali je to malo itekako *mnogo* u pogledu kvaliteta najvišeg reda ostvarenog u svim literarnim domenima. Ako se osmotri samo njegov novelistički rad, vidjeće se da kroz autorove pripovjedačke zbirke *Proze* (1948), *Ni braća ni rođaci* (1949), *Ruke* (1953), *Pod balkonima* (1953), *Poniženje Sokrata* (1959), *Karneval i druge pripovijetke* (1964) kruže naslovi koji su nekada preimenovani, doručivani, preraspoređivani, cizilirani dok nisu dobili časno književno odlikovanje *konačne forme*. Neke od tih priča postaće u svojim novim verzijama i poglavlja *Kiklopa* („U znaku vage”, „Mrtve duše”).

Do perfekcionizma strog, Marinkovićev stvaralački kredo nije došao ni iz kakvog apriorno postuliranog uvjerenja, već iz iskustva nepopustljive ekonomije kreativnosti:

Pisac koji prostre bijeli papir preda se: „Sad ću ja napisati...”, to nije pisanje. Bilješke, papirići po džepovima s jednom rečenicom koja padne na pamet na ulici ili bilo gdje, napisati jednu rečenicu ... to je već nešto sličnije pisanju.

Upravo taj nalog – „napisati jednu rečenicu” – glavni je razlog (nije pretjerana riječ) *savršenstva* Marinkovićevih tekstova. Sve njegove drame, priče, svako poglavlje romana, na kraju i svaki pasus, pa i rečenica, djeluju na čitaoca onim što je najviši ideal umjetnika: da sve izgleda kao nastalo samo od sebe, bez ikakvog napora, bez vidljivih skela, šavova, skica, ili koju god zanatsku metaforu dodali u nastavku. A trebalo je umijeća, strpljenja, snage da bi se ispisao *Kiklop*, gigantski ne samo po naslovu nego i po broju stranica, riječ po riječ, rečenicu po rečenicu, sve dok se nije došlo do rezultata kakav je, iz mnogo razloga, danas ponovo pred nama.

Nimalo stoga ne čudi što se pisac tek u godinama pune životne i stvaralačke zrelosti iskazao kao romansijer. Za njegov, po

književnom rodu *epski* (po suštini *antiepski*), zamah je trebalo vremena: bili su neophodni i unutrašnje vrenje i spoljašnji trud, da bi se postigao očitovani rezultat. Dometi romana su monumentalni: strah, koji nije isključivo strah od smrti, već i od bola, besmisla, neslobode, zloupotrebe, poniženja, svega onoga što prethodi hekatombama prinesenim na žrtvenik bogu Marsu, prikazan je u literarnim razmjerama koje po snazi domašuju same vrhove svjetske literature.

Lik Melkiora Tresića, prefinjenog mladog intelektualca i literature u nastajanju, koji je izbezumljen mogućnošću regrutacije i slanja na front, mogao je u trenutku prvog publikovanja romana (1965) izgledati kao izbljedjela književna uspomena na opštu paniku pred globalnim ratom od prije četvrt vijeka (1941). Likovi veselog relativiste Uga i filozofskog desperatera Maestra takođe su se mogli činiti kao larpurlartistička apologija eskapizma, nakon dvodecenijske strahovlade književnih glorifikacija revolucionarnog zanosa i njegovog privremenog povijesnog trujumfa. Njihova je zajednička sudbina, međutim (i nažalost), ponovo aktuelna, i čini se da istorijske okolnosti opisane u *Kiklopu* dijele mnoge sličnosti sa sadašnjim trenutkom.

Marinkovićev roman umjetnički je fiksirao nekoliko epohalnih spoznaja: da se čovjekov urbani život do krajnosti zakomplikovao i da je vrema gradskog mravinjaka izmjenila ne samo spoljašnju sliku svijeta već i naše poimanje stvarnosti, da su ljudske emocije doživjele svoj preobražaj ili degeneraciju, da je ciklični ratni povratak u predcivilizacijsko stanje po razdaljini sve duži, a po posledicama sve strašniji. *Kiklop* je otuda ingeniozna krovna metafora modernog pandemonijuma: ovce i ljudi izmiješani su u Polifemovoj pećini, sudaraju se u paničnom bijegu da ne budu prvi na redu za mesoždersku gozbu. Tu silu koja drži u zatočeništvu, nadzire i na kraju brutalno uništava čovjeka, simbolizuje mitsko biće na genološkoj sredini između nemani i ljudske forme. Vizija čovjeka u istom oboru sa životinjama, kako radnja *Kiklopa* odmiče, donosi sve upadljivije gubljenje razlika

između bioloških vrsta, onako kako se to događa u finalnoj sceni Orvelove *Životinjske farme*. Sam kraj romana predstavlja direktan odgovor na poznatu *basnu* o totalitarizmima 20. stoljeća.

Šta u tom slučaju *Kiklop* može ponuditi savremenom čitaocu? Može mu pomoći da jasnije artikuliše vlastite misli i osjećanja povodom opšteg stanja u kome se svijet zatekao, može ga podstaći da preispita etičke i filozofske pretpostavke kojima premjerava stvarnost i sopstveno iskustvo, može mu pružiti utočište u komičkoj vedrini koja ne nestaje sa Zemlje ni u trenucima sveopšteg civilizacijskog pomračenja. Najzad, može mu dati vrhunski estetski doživljaj, jer je riječ, nadasve, o velikom romanu koji se uvijek, kako kaže jedan Marinkoviću blizak autor, „piše samo kada kuća gori”. Zato se može reći i da se takvi romani čitaju onda kada postoji stvarna opasnost od požara.

Vladan Bajčeta

Kiklop

Prvi put objavljeno: 1965

MAAR... MAAR... zaviče glas s krova. Melkior se nađe kod ograde stepenica što vode u podzemlje; nad njima svijetli pločica GOSPODA. Sa suprotne strane ukrštaju se druge stepenice pod natpisom DAME. X od stepenica, pomisli, recipročne vrijednosti, brojnici GOSPODA i brojnici DAME (ukršteno množenje), a nazivnici svršavaju dolje u majolici i porculanu, gdje nazivnici šute s poštovanjem: čuje se samo mutan šapat vode, pištanje ventila i šum ventilacije. Kao u utrobi transatlantika. Mirna plovidba. Silaze putnici s veseljem i bukom, kao da idu u brodski bar na čašicu viskija. Vraćaju se zatim na palubu, bodri zadovoljni, s uživanjem srču svježi večernji napitak iz MAARova zraka.

Sve je osvojio MAAR. Visoko gore na krovu palače razvio platno kad je pao mrak i stao se derati – MAAR-CENTROREKLAM! Kad je ispisao po platnu tajanstvenim svjetlom svoje moćno ime, MAARova slova izvedu luckasti divertisman pjevajući unisono neku pjesmu u slavu svoga gospodara. Odskakuću zatim u zamračeno nebo, a on još jednom vikne zadivljenom svijetu MAAR-TONFILMSKA REKLAMA.

Pojavi se zatim kuća jedna i prljava, naherena krova, izvaljenih vrata, a iz njenih prozora u paničnom strahu iskaču zgužvane i musave košulje, sablasna torza bez glave i nogu. Uz muziku dance macabra² vuku se bolesne žrtve nečistoće prema kotlu na vatri u kome nestrpljivo kipi gusta bijela pjena. S usidjeličkim nepovjerenjem, oklijevajući još na samom rubu kotla (boje se da ih

² Mrtvački ples (fr.)

ne nasamare) skaču košulje u pjenu... i gle, nepovjerenje je bilo posljedica glupe predrasude, jer evo kako jedna za drugom blistavo bijele izlaze iz kotla i marširajući u redu pjevaju oduševljeno „*Radion* pere sam”. – Onda se na platnu pojavila sfinga i pita gledaoce dalekim pustinjским glasom: „Je li to moguće?” i odmah lijepa daktilografkinja pokazuje kako nije moguće istovremeno pisati na dvije pisaae mašine. „A je li ovo moguće?” pita sfinga. – Ne, ni to nije moguće... da voda teče uzbrdo. Pa ni to nije moguće, da se kuća gradi od krova, ni to da se Sunce okreće oko Zemlje... „ali je zato moguće da *Tungstram-Crypton* sijalice sa dvaput spiraliziranim niti daju dvostruko jače svjetlo uz isti potrošak struje”... i zasja na platnu sijalica kao sunce nebesko te je valjalo i zažmiriti od strašnoga sjaja. – Tada na platno dopleše nestašna djevojčica u piknjastoj dinderlici i izdeklamira djevičanskim glasom internatkinje kod časnih sestara: „Sjajno pere sapun Zora, to se zbilja mora priznat... priznat mora”, popravlja pogrešku, uzaludno, gledaoći se smiju. Djevojčica se povlači postideno. – Nakon djevojčice slijedi putnik, vuče dva teška kovčega, a iza njega vijuga cesta u beskrajnoj perspektivi. Odozgo putnika sunce bije vatrenim bičevima, no on korača lako i veselo, i namigujući lukavo došaptava publici u povjerenju: „Sa *Palma* potpeticama prelazite dug put bez ikakva umora” i pokazuje ogromne tabane: – doista, *Palma* potpetice! – Onda navali silna horda žohara, buha, stjenica i ostale strašne gamadi, a gore iznad horde guste formacije moljaca i muha uz pratnju brzih eskadrila komaraca... Kad odjednom začuje se teški topot kopita, a malo zatim dojadi na konju *Flitov* grenadir naoružan čuvenom *Flitovom* štrcaljkom – i začas bojno je polje prekriveno izginulom vojskom (gamadi). – Iz valjka pisačega stroja *Remington* raste legendarni lik velikog Napoleona s vlasima na čelu kao u pijanice. Raste Napoleon, raste i *Remington*, a kada su njih dvojica prekrili cijeli globus, *Remington* otkuca preko ekvatora historijske riječi: „Osvojili smo cijeli svijet” – i dospjeli na Svetu Helenu, mrmlja Melkior, ne hvalite se mnogo. – Zatim *Singer* od Euroazije i Amerike šije šaren kaput trbonji mister Globusu; od Afrike mu šije

crne hlače, a od Grönlanda bijelu kapu – i mister Globus grohoće od zadovoljstva. – *Bata* pita prolaznika što šepesa ulicom a munje mu sijevaju iz kurjih očiju: „Je li to potrebno?” – Nije, odgovara Melkior, ako kupujete cipele kod *Bate*. Cipele su antejska veza sa materom zemljom, tajna snaga čovjeka-pješaka... I eto *Brilla* kako svojom pastom ljubi ljudsku obuću: dvije dugokose četke umiljavaju se i meko se maze kao dvije lukave mačke oko pješakovih nogu; on svečano korača, a cipele se sjaje! – *Kastner i Öhler*, najveća robna kuća na Balkanu, prosula iz roga svog obilja nevjerojatne i čarobne stvari, od igle do kamiona”, a mašta gledalaca kljuca, kljuca po tim raskošima. – Julio Meinl sve hoće da napoji kitajskim, cejlonskim, čak i ruskim čajem, a od kava – samo kava *Haag*, jer ona štedi vaše srce. – Kihni ako možeš nakon *Bayerova* aspirina! Dok ti spavaš, *Darmol* radi, a *Planinka* čaj ima patriotsku dužnost da čisti arijevsu krv. *Elida* krema strepi za tvoj teint. *Interkozma* se kune da će za najkraće vrijeme pošumiti tvoju ogoljelu glavu. *Kalodont* je ljuti neprijatelj zubnoga kamenca, a *Vi-Ha-Ge* vas vragoljanski pita jeste li muškarac? I na koncu – *Prvi hrvatski zavod za sjajne pogrebe*, uz najveće poštovanje slobodan je da vas podsjeti na vaše dostojanstvo pa... izvolite pogledati: crno lakirana kola s baroknim zlatnim anđelima, konji sjajne crne dlake, udoban kovčeg, pratnja uzorno trijeznog osoblja s admiralskim kapama te je tako vaša smrt još jedan uspjeh i ljepota, gotovo poetična...

MAAR-CENTROREKLAM objavljuje urbi et orbi s visokoga krova svoj visoki standard. Od njegove silne akustike jedva se i čuje iz mračne veže nemoćno zapomaganje slijepca-prodavača: „Končane svezice, crne, žute – dva dinara; deset kuverata i deset papira – šest dinara...” Monotona slijepčeva litanija zvuči umorno i bez uvjerenja; jadna usmena reklama želi samo da prikrije prošajčenje, to i ništa više.

Melkior se sklonio u vežu k slijepcu-prosjaku i uzeo motriti: što može ovaj MAAR? Gledalac zaneseno uzdignuo glavu i pije kao koka naslikanu udobnost blagostanja. Gleda iz svoga prizemnoga stanja MAARovu visoku fatamorganu, sluša njegov glas sa „onoga

svijeta” i već je omamljen raskošnom iluzijom svoje vječno priželjkivane razmaženosti, kad se javi glas prokletih malih stvari – končanih svezica, crnih, žutih, dva dinara... i osjeti svoja dva dinara u džepu i svoju potrebicu za svezicama crnim ili žutim. Potamnio je *Tungstram-Crypton* sjaj... i što će meni *Flitov* grenadir... i vidim da je trik to s Napoleonom... Propala je večer. A umrijeti je bio voljan zbog *Prvog hrvatskog!* Što te slijepce negdje ne skupe da pletu korpe, nego tako... prosjače! Tu je misao osjetio već i Melkior, od nestrpljenja uz prosjačku molitvu. Što im ne otvore azil s ogrjevom, jadnim slijepim ljudima, uštedjeli bi na svjetlu... htjede popraviti svoju okrutnost, kupi čak i par svezica žutih (a trebaju mu crne) i sve bi nešto htio da učini za slijepog čovjeka... Baci na zemlju komad srebrnog novca, pokupi ga i upita slijepca: „Vama je ispaao ovaj novac, ne?” „Bit će, šupalj mi je džep”, odgovori slijepac poluozbiljno-polušaljivo, za svaki slučaj, no uzme novac, gramzljivo.

Čudan gest milosrđa pomakne jedno lice u blizini. Sa svećeničkim ovratnikom oko vrata, čovjek je tek usput, probijajući se kroz vrevu, s tužnim nehajem bacio pogled gore na MAARove čarolije. Onda se obradovao od „istinskoga sjaja” kad je Melkior pronašao (o, kako kršćanski!) način da slijepcu udijeli milostinju. „Kad daješ milostinju ne trubi pred sobom”... Potapšao ga je po ramenu i osmjehnuvši mu se s odobravanjem ponovo utonuo u vrevu. Melkior mu je još uspio vidjeti glavu, smežuranu, tužnu, iscijeđenu među šakama nekog strašnog zla, i par golemih ušiju na njoj što strogo strše na dvije strane svijeta. Zaprepastila ga ta čudna veličina, toliko slična jednoj već davno poznatoj i dobro upamćenoj veličini... No tada je ta glava bila crvena i puna, mlada i strahovita, s tim istim ušima nalik na krila u šišmiša u valovima bujne kose koja ih je štitila od smiješnosti.

Taj tanki blijedi vratić! tiho usklikne Melkior, je li to moguće? No, za njim! Mora još jednom vidjeti te uši!

... A tko bi znao imaju li one tamo neko mjesto gdje kriju svoje uspomene? Imaju li neki tajni pretinac na pero iz kojeg uvečer, kad se zavuku u samoću, vade neke male stvari koje miluju i jecaju nad njima?

Melkior otpočne svoju romantičnu priču o zagonetnoj duši svećenika što luta u gradskoj vrevi tražeći mira i spasenja... Ali to je drugo, ta priča o romantičnoj duši... Te uši vuku jednu drugu tajnu kojom je zatamnjeno cijelo njegovo djetinjstvo. One katehetske pljuske nosi još uvijek na svojim obrazima kao zagonetku. I sve kasnije što se dogodilo s don Kuzmom zaplela je njegova dječaćka mašta u priču o neobičnom čovjeku. Čak je bio spreman da ga proglasi mučenikom, mada mu je mučenik raspalio par prevrelih ćušaka po ljupkim obrazima. (One zrelije žene govorile su tada da „to dijete” ima ljupke obraze – i ljubile su ga, čak i grizle za obraze, usidjelice.)

Svi razredi Melkiorove škole, pa i oni mališani iz prvoga što nisu još znali napisati ni i, znali su nacrtati uho. Svi i svuda i u svakoj zgodi crtali su uho. Uho na tabli, na klupi, na podu, na putu, na plotu, na zidu, na svim zidovima gdje god se našao komad ugljena pri ruci. Sve su knjige, bilježnice išarane ušesima. Uho na listu agave, u pijesku na plaži. Pojavila se tajna sekta otoista, aurista, ušnih manijaka, in hoc signo vinces.³ Svuda uho, kao riba praksićanska. Uho golemo, ogromno, natprirodno na kakvoj god krumpirastoj glavi. Nije važna glava, važno je uho... što bolje nacrtati. Svladati tehniku i šablonu. Odrasliji mladići plesali su charleston u širokim nogavicama (po modi), a mali su fanatično crtali uho. Nisu znali zašto crtaju baš uho. Pitaju ih roditelji, učitelji: zašto crtaš uho? – Svi crtaju, odgovara mali i čudi se što se ni to ne smije. – Zaraza, slegnuli ramenima, ospice. A iz centra stigao telegram žandarmemiji: ispitati da li je ta pojava u kakvoj vezi s komunistima?

Glupe – dječje manije. Sakupljati marke – to rade i odrasli, filatelisti, mislioci poštanskog smjera. Ali sakupljati rogačeve sjemenke! – to rade seminaristi (neovisni). Melkior ih je imao na kilograme. Bacio je sve kad je došlo pletenje čarapa. Čarape, dakako, nikada nisu stizale do pete; nisu znale za korisnost rada, ni za štetnost.

Crtanje uha buknulo odjednom i proširilo se kao kuga. Poduzimane su kasnije i neke mjere (školskih vlasti), ali one su

³ U ovom češ znaku pobijediti (lat.)

pojačale pošast: otkrio se smisao tog *uha*... koji dotad možda nitko nije ni znao.

Melkioru se činilo duboko uvredljivim i nedostojnim kad je saznao za razlog i nikad više nije nacrtao uha. Ali i njega je dohvatila don Kuzmina ruka. Kad je prošla fizička bol osjećao je stid pred katehetom, tražio je svoj dio krivnje. Od stida više nije išao u školu da se ne bi morao susresti s don Kuzmom. I nije ga ni sreo više... do večeras. (Ali u kakvom jadnom stanju!)

Don Kuzma je unosio u borbu odviše strasti da bi mogao pobijediti. Bilo je besmisleno što je radio, čak i ludo, te se činilo, hoće golim rukama (to jest, ćušcima) izbrisati sve te „uši“ oko sebe što ga izazivaju. Upuštao se u bezumna kolektivna ćuškanja po razredima, naprosto iz preventivnih razloga. Razmahujući svojim teškim rukama, njegova je osvetnička revnost svuda stizala kao kazna božja.

Svakome je đaku osvetnički prišio po neki naziv iz zoologije. Nekima i po dva, kombinirana. Uzimao je imena čudnovatih životinja da bi se i on nekome narugao, da bi se tome netko smijao... Ali smijeha nije bilo, već podmukla dječja lukavost: kako da prođu ispod udaraca.

Otkriva don Kuzma tamo u klupi nekog klipana što briše ptičji nos u rukav a kosa mu ko slamnati krov prerasla vrat i uši (poprilične):

– A što je ufanje? reci ti tamo, Kondoru Andski?

Osjeća ornitološki egzemplar dva svijetla mača don Kuzmina pogleda na svom ptičjem licu i odmah sebe identificira kao grabljivu ptičurinu sa Anda.

– Uf... ufanje je... ufanje je, kad...

– Dođi, da ti ja kažem na uho.

Ide Kondor katedri s rukom na uhu (kao da nije dobro čuo) no don Kuzma ga klepne po drugome uhu svojom teškom i mešnatom rukom. Jedan učenik sa smiješnim nosom, te se činilo da mu se lice neprestano smije, nesvjesno trgne glavu od udarca po Kondorovom uhu. Don Kuzma ga zato i odabra:

– A što je to ljubav, ti Kljunašu Čudnovati?

– Lju... ljubav... je, kad se...

– ... Kad se dobije po tom kljunu slinavom – dovrši don Kuzma odgovor a nos Kljunašev proizvede šupalj i vlažan zvuk od udarca, pa i krvlju posvjedoči svoju nevinost.

– Hajde, reci mu ti, Foka Pingvinski, šta je to ljubav? – To je bio malen pažljiv učenik koji od straha nije mogao ziniti. Krupnim očima sumnjičavo prati kretanje don Kuzminih ruku: prikuplja sve svoje oskudno lukavstvo kako bi izmaknuo udarcu... Ali odjednom desilo se da je dječak odlučno podigao glavu i zagledao se drsko u don Kuzmino uho. Vidjelo se jasno kako se to uho pod njegovim pogledom stidi. Mijenja boje: blijedi, crveni se sve jače, sve ljuće, u grimiz, u purpur, u boje olujnoga neba. Očekuju se munje i udarci groma. Cijeli razred poniknuo, polegao po klupi, zna što sada slijedi. Svi u mašti sad crtaju strašno, osvetničko, ubilačko uho: sad svi znaju zašto se to crta... Ali uho počinje da tamni u olovnu modrinu, u sumorni indigo: bijes je u njem zamro, ostala je samo mrtva, prebijena krv. – Don Kuzma spusti ruke, okrene se i izađe iz sobe.

Melkior umalo nije zapljeskao. Divan prizor ljudske veličine! Osjetio je čuvstvo čudnog rasterećenja od mučne misli o don Kuzmi: otkrila mu se odjednom, nejasno i mutno, sva težina njegove sudbine. Prvi put se tada i javila u njemu ta riječ; izgovorio je u sebi *sudbina* i gotovo zaplakao, potresen.

„I reče Bog”... govorio je don Kuzma uzvišeno... i ondje pred njima stvarao je svijet. – „I svjetlo bi!” I opet reče Bog... ali Adam i Eva pojedоše jabuku a Bog ih istjera iz Raja zemaljskoga. Don Kuzma ih je osobno tjerao iz razreda pokazujući prstom prema vratima. U znoju lica svoga zarađivat ćeš kruh svoj! I otpočinu tada ljudske nevolje. Kain ubi brata svoga Abela; Absalom se diže protiv oca svoga Davida; Jakov bježi pred bratom svojim Ezavom, a sina njegova Josipa rođena braća prodaje Misircima; Putifarka zavodi Josipa; Josip iskušava braću; Benjamin. Tri mladića u užarenoj peći; Daniel u jami lavovskoj; Jona u utrobi kita; David ubija

Golijata; strašna priča o Samsonu koji magarećom čeljusti pobi ti-
suće Filistejaca, a svlada ga propala ženska i preda na milost i ne-
milost neprijateljima njegovim. Na mjestu kad je prokleta Dalila
šišala Samsonovu kosu Don Kuzmino se lice preobrazilo, gorčina
mu je vezivala riječi, oči mu se zavile u tugu. Melkior je vidio
don Kuzmu ošišana, oslijepljena usred filistejskog hrama, a uši
mu osamljeno strše među stupovima... Ali tada Samson, očajan,
zavapi prema nebu i reče: Gospode, Gospode! opomeni me se,
molim te, samo sada, o Bože! da se osvetim jedanput Filistejima
za oba oka svoja. I zagrlji Samson dva stupa srednja, na kojima sta-
jaše kuća, i nasloni se na njih, na jedan desnom a na drugi lijevom
rukou svojom; pa onda reče Samson: neka umrem s Filistejima.
I naleže jako, i pade kuća na knezove i na sav narod koji bješe u
njoj; i bi mrtvih koje pobi umirući više nego onijeh koje pobi za
života svojega.

Vidje Melkior suze osvetničke u očima vjeroučiteljevim i sav
potresen i satrven pričom, ponesen strasnom željom da osveta
bude potpuna i strašna dokraja, on upita uzbuđeno u nevinom
zanosu, naprosto zbog osjećaja pravde:

– A je li i Dalila bila tu u hramu?

Tad padoše pljuske po njegovim ljupkim obrazima.

Melkior prekine svoje osnovno školovanje. Nije želio više izaći
don Kuzmi na oči. Zbog stida i zbog poniženja. Zbog kobnog ne-
sporazuma. On nije želio ismijati suze u don Kuzminim očima,
kojih možda nije ni bilo, nego se njemu samo to pričinilo... Ali
kako da se sada to objasni? Kako da mu kaže, ispljuskan: ja sam i
sam žalio Samsona, gospodine? Želio sam samo da i ona gadura
Dalila bude kažnjena. Zato sam i pitao... Zašto ste me istukli?

No malo zatim nešto se čudno dogodilo s don Kuzmom i on
je na tajanstven način nestao. Naklapalo se da je poslan u Rim na
neku strogu ispovijed, jer mu samo kardinal (po nekima i sam sve-
ti otac) može dati otpust od nekih teških grijeha. Kasnije se čulo
da se nalazi kod benediktinaca na Monte Cassinu gdje izdržava
pokoru, zatim da je „viđen” u trapističkom samostanu u Banjaluci

gdje, opasan bijelim pasom s uzlovima strogog odricanja, trapeći se glađu, žeđu i bdijenjima, u apsolutnoj šutnji pravi čuveni sir, poznat pod imenom „Trapist“.

Melkior je nešto i sam čuo o tom siru... i o nekim drugim stvarima zbog kojih je i uzvisio don Kuzmu do biblijskog mučeništva. Tko je bila ta Dalila – nikada se pravo nije saznalo. Po nekima, lijepa trafikantica što se tajanstveno smiješila muškarcima; po drugima neudata učiteljica koja se zaljubila u don Kuzminu mušku snagu, što, uostalom, ona nije ni najmanje krila. A možda nije ni jedna ni druga izvršila tu sramnu izdaju. Nego neka treća podla ženska osoba, može biti čak i anđeoskog lika, na spavanju ošišala sedam pramova don Kuzmine kose i poslala ih uz vlastoručno pismo samom biskupu kao dokaz njegova grešnog života. I u pismu da je stajalo: „pogledajte kako sada strše gole uši njegove“. Strašna poruga.

Ali otkud baš sedam pramova? Zašto ih je upravo do sedam brojila? Nije li don Kuzma i njoj pričao, u dokolici i sitosti ljubavnoj, a sve šaleći se u svojoj muškoj nadmoći, kako je perfidna Dalila oduzela snagu Samsonu? Poigrao se mužjak svemoćni u zagrljaju krhke ženke, raspustio svoju snagu umornu i raspričao se cinično o silnom Samsonu i maloj podloj kujici... pa zaspao. A ona trafikantica ili učiteljica... ili ona treća ženska osoba... nagnula se nad spavačev san i misli: gle, kako je moj Samson sada nemoćan! Pa hajde da mu... i ona nalazi u priči divnu pouku za svoju već davno zamišljenu osvetu. A uz to je valjda težila i onoj glupoj nadmoći kojoj jadne žene prečesto nasjedaju...

Lišila ga je tako nepoznata žena sve njegove snage, izvrгла ga strahovitoj sramoti. I evo ga gdje sada klipše nesretnik u jesenjem sumraku, ispijen i blijed, kao da je za svih ovih godina koje su odonda protekle u nekom mračnom podrumu dijelio komad crnog kruha s miševima i gujama natapajući ga svojim gorkim suzama. Njegov nekadašnji krepki vrat, na kome su žile bijesno igrale kad bi se razljutio, bio je sada tanka krhka grančica što nosi svoj smežurani osušeni plod s dva strašna uha kao pokoru.

Melkior se s mukom gibao kroz gustu vrevu što je prosulo po gradu lijepo toplo predvečerje. U gradu je mirisala jesen iz otvorenih voćarskih izloga svježinom zrela voća: mirisi struje ulicama kao blaga opomena prije nekog teškog rastanka. Otkida se u drvoredu poneki žuti list i šušti žalosno kao staro pismo nekadašnje sretne ljubavi...

Jesen, jesen... Uz muziku sezonskog šlagera otplesalo je ljeto – *Addio, Mare*. Jesen se ušuljala u grad nečujno preko travnjaka i zelenih ploha, prošetala se parkovima ocvala kurtizana u šuštavoj svili, a od njena daha zastidjele se breze kao nevine djevojčice.

Zaronio bezobzirno Melkior u toplu bujicu tjelesa, riječi, mirisa, tražeći nestrpljivo don Kuzmin ispijeni vrat. Laktovima i rame-nima probija silom sebi put kroz zgusnuto i žilavo tijesto večernih šetača i prima uvrede i prijetnje i „podvodne” udarce u rebra. No slabo se na to osvrće. Ona duša žalosna što luta po ovome gradu toliko mu je pažnju zaokupila te umalo nije vrisnuo kad je tu pred sobom odjednom otkrio njenu jadnu tjelesnost kako se na rubu pločnika sprema da prijeđe ulicu. Don Kuzma se najprije ogledao oprezno na obadvije strane, zatim, oklijevajući časak kao da ulazi u rijeku s krokodilima, žurno pregazi nesigurno korito zamahujući čudno rukama kao da doista korača po vodi.

Kako se čuva, duša nemirna! samilosno misli Melkior prelazeći ulicu, opreznije i od samoga don Kuzme.

– Ne gine se danas od tramvaja, moj gospodine! – dobaci mu nepoznati prolaznik. Nije bio pijan niti je bio neki svadljivi podrugljivac, nego držeći otvorene večernje novine bio je uplašen i očajan, pa je svoje stanje želio nekome priopćiti. Melkior je odlučio da se ne osvrće na njega. U posljednje vrijeme, otkad su učestali pozivi starijim godištima rezerve, pojavili se u gradu iznuđivači novca koji su radili „psihološki”. Takav majstor dobaci prolazniku, tako usput, udicu prosuđujući još iz daljine kakva je klijentova darežljivost. Lakovjeran i obziran prolaznik lako zagriže u dobačenu meku, a majstor ga uzme „obrađivati”: poziv u vojsku, sam po sebi, ništa... da nisu tu žena, djeca, stari roditelji, bolesna (dobra!)